

Киша времена овде оличава силазак небеских утицаја, као и вид духовног откривења кроз приповести, и то у прекосмогонијским ноћима. А лирска слика неба, као дела универзума, наглашено је присутна у Милановом певању.

### Лирски трептаји звезда

Мало је Димитријевићевих песама у којима не затрепери звезда, не огласи се неки свемирски ентитет, или не „заживи“ неко васионско биће. Звезде су му симбол вечног и постојаног, далеког и бескрајног; оне су извор светлости и анђеоски гласник чаробне лепоте највиших досега и *духовне* премоћи, као зрачни титрај наде у препотопском мраку, сукоб и сусретиште поетско-етеричног и материјалног.

У традиционалној симболици звезде су превасходно оличење „Иштар или Венере, као Зорњаче и Вечерњаче“.<sup>475</sup> Такав смисао имају и у појединим песама Милана С. Димитријевића. Међутим, у подужој песми *Икар*, „бакарне звезде“ су и симбол прекомерних тежњи и трагичног узлета у висине; он је својеврсна митска персонификација душевног живота и заносног узмаха у више небеске сфере. Икар је, у Димитријевићевом певању, оваплоћење духовног ослобађања од стега и ограничења материје; он оличава прелазак из једне онтолошке равни у другу, и то у моменту када је „у кули заноћило оловно небо“. То тешко оловно небо је, у алхемијском смислу, нека врста тегобног „болесног“ стања метала; у космичком: олово је метал планете Сатурн.<sup>476</sup> У духовном и онтолошком смислу: оловно небо је и један вид непрозирне телесне свести, а ми додајемо и непрепорођеног предикарског стања које ипак може бити предмет преображавања и трансформација. То и такво небо хладноћом је „прекрило храстове и звезде“.<sup>477</sup> Храстови су овде амблем богова неба, док су звезде знамење вечности и премоћи.

У завршној строфи читамо како су бакарни споменици усковитлали „бакарне звезде на небу боје ноћи“. Бакарне звезде и тавнина ноћи два су вида Димитријевићеве песничке и васељенске стварности. На усковитланим бакарним споменицима застала је „звезда стајаћица“, обраћа се он овде астролошким, краљевским звездама.<sup>478</sup> И ту у певању о Икару:

„Звезде се преко куле премећу  
А очне дупље их не виде“.<sup>479</sup>

---

<sup>475</sup> Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 201.

<sup>476</sup> Исто, стр. 118.

<sup>477</sup> М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 34.

<sup>478</sup> У астрологији то су углавном четири највеће звезде, које су и биле најважније у вавилонском календару: „Алдебаран, главна звезда у сазвежђу Бика, *Чуварица истока*; *Regulus*, из сазвежђа Лава, *Чуварица севера*; *Antares*, језгро сазвежђа Шкорпиона, *Чуварица запада*; и *Fomalhaut*, из Јужне Рибе, *Чуварица југа*“.

— Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, Загреб, 1987, стр. 816.

<sup>479</sup> М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 35.

Куле су симбол узлета и узмаха, али такође и будућности. Међутим, оне случају Икара и његовог лета, овде оличавају прелазак из једне равни у другу, из једног материјализованог модалитета бића, у дематеријализовани. Куле су у овом лирски астралном обухвату и продор до новог онтолошког нивоа; а такође оне су, заједно са звездама и бакарним звездама, својеврсно општење и комуникација између неба и земље, уз двосмерно кретање: икарски узлазак у астрално, али и силазак божанског и надљудског. У космогонијској симболици бакарних звезда и кула, коју је Димитријевић проосећао, сажима се светлост што зрочно избија из бакарног хеликоида и обавија сунце са истовременим уздицањем кула у небеске сфере.

У циклусу *Огледало ока* Димитријевић понајвише помиње звезде које повремено доводи у везу са сјајем неба (*Светионик*) и путоказањем, са сунцем (*Улица*), са категоријама времена и простора, лирско-интимистичким тренуцима (*Поглед из давнина*), другим расположењима и стањем духа, митским представама и сл. Звезде у његовим стиховима жаморе, оне се огледају (*Горско језеро*), бремене трајањем (*Ноћи*), залазе у очи, звезде плачу, бледе, мрсе се са дрвећем. У песми без наслова (циклус *Сабирање одјека*) звезде затитрају скоро у сваком стиху.

У претпоследњој песми поменутог циклуса лирничар претаче егзистенцијалну “самоћу у жамор звезда” и време мери “трептајима звезда”. Поменимо да је Хусерл разликовао космичко мерљиво време од оног унутрашњег временског доживљаја. Може ли оно протичати брже или спорије? Да ли је бескрајно дељиво? Има ли зрнасту, тренутачну, структуру у смислу делића трајања.<sup>480</sup> И трептаји звезда су један променљиви процес. Да ли и он, како Милан лирски запажа, може бити у функцији мерења времена?

“Урастао у звезде посматрао сам  
бој звезде и облака  
А звезде су биле далеко...”<sup>481</sup>

Звезде су, као симбол духа и светлости, у сукобу са материјалним снагама и мраком. Оне у наведеним стиховима војују са облацима, који су тамни и настоје да покрију звезде, али оне су далеко, предалеко. Пошто су звезде далеко, у бесконачју, песнику остаје:

---

<sup>480</sup> Ово указивање о времену на асоцијативном хоризонту има Андрићево виђење пролазности и тренутка као таквог : „Са страхом, са осмејком, са задовољством готово, гледам како минуте протичу. И у даљини непојмљиви и безимени тренутак када ће канути последња минута...”

<sup>481</sup> М.С.Димитријевић, *Песме*, стр. 45.

“Само сажети сјај<sup>482</sup> крлетке  
Само далеко брујање тишине.”

У овој песми наш астроном, по мишљењу филозофа Првослава Ралића, узорно разоткрива и разазнаје положај човека у космосу. Напред наведене стихове о крлетки и брујању тишине он коментарише истичући да ту самоћа и тишина нису усамљеност и ћутање. “Сами смо у безброју. Тишина величанствено бруји, прегршт таме је у зеницама ока, звуком дочекујемо раслојавање простора. То су наше потраге за коренима...”<sup>483</sup>

У две песме *Јутро* и *Светионик* из истог циклуса *Огледало ока*, изразитије су присутни симболи звезде. Из почетног дела прве видимо како се у рано јутро разлаже ткиво мрака и диже се са *биљородних поља*.<sup>484</sup> Песник је овде вешто употребио неологизам “биљородни” пун слојевите симболике. Сама новотворевина је доста успешно, скоро природотворно саздана, у складу с неким основним правилима грађења речи. Овај и други слични примери, са мањим изузецима, показују Димитријевићеву склоност за избирљивије неологизме. Он се, насупротив мало превазиђеној филолошкој традицији, прилично спретно служи стваралачким језичким поступком у обликовању нових речи, на шта овде узгред указујемо.

*Биљородна поља* у песми *Јутро* указују на животну силу, јер је симболика биља у тесној вези са животодавном плодношћу растиња и „великом мајком“. Песник Димитријевић то овде повезује са митским представама и астралним култом:

„Свака звезда украде део  
Однесе га до црних извора  
Ноћ да вида“.<sup>485</sup>

Звезде као симболично присутна божанства, узимају, краду део са тих богатих биљородних поља, и носе га до црних изворишта мрака — прекосмогонијске ноћи и пренаталне таме да их на свој начин видају и лекују за нова *јутра* и свитања.

Завршни део песме *Јутро*, која следи астралну и светлосну симболику, почетне стихове окреће у интимистичком смеру. И ту се догађа „ускрснуће светлости“ док земља гори:

---

<sup>482</sup> Занимљиво је да је писац ових редова, далеких седамдесетих година прошлог века, у локалној периодици Лесковца, објавио песму *Сажети сјај*, у којој се такође помиње *крлетка*, космички ентитети и бескрај. Ти стихови касније прештампани у књизи *Све је љубав*, са којима и почиње други циклус песама “Сажети сјај”, могу се довести у асоцијативну везу, што је занимљиво посебно са становишта блискости књижевно-поетских погледа. — Види: Н. Цветковић, *Све је љубав*, Лесковац, 1979, стр. 17.

<sup>483</sup> Проф. др Првослав Ралић, *Поезија која пати и радује се чуду космоса и људи*, предговор књизи *Песме* М. С. Димитријевића, стр. 9.

<sup>484</sup> М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 52.

<sup>485</sup> Исто, стр. 52.

„Само прегршт таме у твојим зеницама  
Само твој шапат замућен у звездама  
Само твој додир на мојој руци“.

У тренуцима нежних љубавних драгања гусне се прегршт пренаталне таме страсти у зеницама, а шапат драгане бива  *замућен у звездама*.

Други део песме  *Светионик*<sup>486</sup> такође је озрачен лирско-интимистичким духом и у знаку је светлости, сјаја неба и звезда. Након спиралне светлости што се уздиже изнад плаве ноћи, необична „камена сазвучја светлости маме / као песма давних сирена“. Помен сензуалног мириса жене из претходне строфе доводи се у везу са женственим завођењем сирена и искушењем. И тада су „очи упаљене звездама“, каже песник. Очи, које су и општији симбол интелектуалног опажања, упаљене су звездама што су “очи ноћи”, али и извор светлости и сјаја:

“Закључан у многоцени сјај неба  
На стражи до последње звезде”

Небо је, као и звезде, у Димитријевићевом певању, очитовање светлости и вековитости. Очи су у овој песми многозначни симбол устаљеног реда у космосу, без могућности лутања и “залутаја” својствених смртнику.

“Са мојим погледом ти знаш  
Где је залутај а где прави пут  
За вечни људски дом.”<sup>487</sup>

Наглашено присуство астралних симбола у  *Светионику* на одређен начин сугерира идеју о вишем, узноситом и вечном, за разлику од физички приземног и видљивог света.

Песма  *Огањ*<sup>488</sup> почиње занимљивом кованицом и сложеним питањем односа негативног принципа —  *сенке* — на супрот позитивном — сунцу (огњу):

„На звездометинама простора  
Не виде се твоје сенке.  
Зашто их поклањаш нама?“

Питање о сенкама, које делимично залази и у домен фолклорне баштине, поновиће се још једном пре помена звезде. (“Зашто сенкама завијаш оне / Што не схватају шта си наумио”). А онда следи лирска поента са

---

<sup>486</sup> Исто, стр. 57.

<sup>487</sup> Исто, стр. 57.

<sup>488</sup> Исто, стр. 63.

експлицитном тврдњом: “Звезде немају своје сенке”, и претпоставком – питањем са повећом поетском набојитошћу:

„Или је можда ноћ њихова сенка,  
Којом трепере на пучини чежње“.

У народном сујеверју и вештичлуку, који се повезује са ноћним присенима, сенка често представља душу онога коме припада. У размахнутој космичко-поетској визији младог Димитријевића, далеке и зрачне звезде немају своје сенке, па им је тамни фон ноћи можда основа која им омогућује да сјајновито затрепере на метафоричној „пучини чежње“.

Првослав Ралић у ширем поетичком контексту коментарише и ситуира песму *Огањ* и указује да песник Димитријевић усклађује велики број разноликих ентитета, које чини смисленим свакидашњим говором,<sup>489</sup> а при том не излази из песме, већ „говори о другима и о своме *ја* али на песнички чудесан начин”.<sup>490</sup>

На крају књиге налази се можда понајбоља интимистичко-љубавна песма *Поглед из давнина*,<sup>491</sup> упућена непознатој:

“У тихим, звезданим ноћима  
Тражим твој поглед. Непозната.”

Али наш научник и песник, који помало лирски и поетички следи Волта Витмена што је у “тишини дизао поглед ка звездама”, у сличном тону започиње свој студијски прилог, помињући бацање погледа “на звездама оуто ноћно небо”.<sup>492</sup>

Очи Непознате о којој надахнуто пева су „две давне ноћи“ што су у погледу нашле свитања.

„Звезде су бледеле на несташној води  
Огрнуте ружичастим копренама  
Давне зоре, која је свитала“

Поново се у средишњем делу овог певања лиричар Димитријевић враћа звездама у духу наше фолклорне традиције, али и хомеровске ружопрсте зоре. У завршној строфи, док лик непознате путује далеким

---

<sup>489</sup> Према Ралићу, песник из свакидашњег говора извлачи глас – поруку битнога: “нашег космичког и људског станишта, аскезе и гозбе, непристајања на вечно у коме нисмо важан глас нити на бесконачно у коме нисмо моменат личне и светске везе”. — П. Ралић, *Поезија која пати и радује се чуду космоса и људи* (предговор), стр. 6.

<sup>490</sup> Димитријевић, према Ралићевој интерпретацији, из целине света издваја и уочава “да звезде, за разлику од човека, немају своје сенке или је можда ноћ њихова сенка, којом трепере на пучини оним најљудскијим: чежњом”. — Исто, стр. 6.

<sup>491</sup> Исто, стр. 85.

<sup>492</sup> М. С. Димитријевић, *Постанак и развој универзума*, стр. 3.

тишинама, „Звезда га звезди искром додаје“ у раскошним и тихим звезданим ноћима. И на крају, тај поглед драгане осут звездама “из давнина благослов” песнику дарује.<sup>493</sup>

У песми *Горско језеро*<sup>494</sup> где је увир горских извора, долазе звери да пију воду, виле да се купају, те утве златокриле:

“Ту звезде долазе да се огледају.  
Понека се омакне и падне.”

Горско језеро Димитријевић приказује као огледало свемира, где и јутра долазе росу да захвате, а ноћи да нађу свој мир. У њему звезде се огледају у самопрепознавању и магијски залазе у царство обрнутости. Нека звезда се при том огледању, пратећи осу светлости, омакне и падне. И тамо где падне “никне водени цвет” који оличава читаву васељену и човеков микрокосмос, а врбе што симболизују зачарано дрво посвећено богињи месеца, нагињу се да “чују његову причу”, дочарава нам песник ту мало необичну космичко-поетску слику звезде падалице или метеора. Лирски трептаји звезда симболички се додирују и преплићу са васељенским светилима, са етеричном судбином, фолклорним, *прошлим*, звездозорним (*давне зоре*), уз Миланове астралне персонификације.

### Певање о Сунцу

За експлицитну поетику Сунца песника Димитријевића је занимљиво што за научно-популарни прилог<sup>495</sup> о овој звезди, као мото узима стихове Смиљане Ђуровић: “... живимо само зато што нам је у венама сунчана светлост / опомињем вас”, који су нашли места и у антологији *Космички*

---

<sup>493</sup> Приликом сарадничког прочитавања разматрања песме *Поглед из давнина* Милан је осетио потребу да аутопоетички промисли и студијско-поетски домисли шири контекст онога што га је надахнуло за напред анализираних стихове: *Загледаност у звезде је својеврсни поглед у Прошлост; јер због коначне брзине светлости она је са њих кренула према нама пре онолико времена колико су светлосних година удаљене; односно, песнички, на звездама је, када их данас видимо, магновена копрена неке давне зоре из времена када је њихова светлост кренула према нама. Исто тако, ако би нас неко можда гледао са удаљене звезде довољно снажним инструментом, видео би Земљу и догађаје на њој у оном тренутку када је светлост са наше планете кренула према њему. Слично песнику Енценсбергеру, запитаном: међу којим звездама данас лута поглед астронома Месџеја о коме надахнуто пева (кога у време писања ове песме нисам познавао, али су ми биле знане основе науке о природи), и ја у астралним просторима тражим поглед који је ка звездама управља нека лепотица из прадавних времена, а који можда још незнано лута васељенем, па је неко тамо евентуално може видети... Из овог Милановог аутопоетичког фрагмента се недвосмислено јасно види како стваралачки прожима научно студијско и лирски имагинативно (23. мај 2010).*

<sup>494</sup> М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 55.

<sup>495</sup> М. С. Димитријевић, *Наша звезда Сунце*, (3. вршачки астрономски сусрети), *Геа*, годишњи билтен Природњачког друштва, Вршац, 2003, 3, стр. 25.